

مرکز مطالعات اسلامی بینش
WWW.BINESH.CC

۲۰ نکته درباره پایداری پس از رمضان

ویراست یکم

نویسنده: شیخ محمد صالح المنجد

ترجمه: واحد ترجمه بینش

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سپاس و ستایش برای خداوند متعال است و سلام و صلوات خداوند بر پیامبر باد.

این مطلب، خلاصه مجموعه‌ای است درباره پایداری پس از رمضان و تعطیلات تابستان؛ و از خداوند متعال خواستاریم که این نوشته را سودمند گرداند و به همه کسانی که در تهیه و نشر آن کمک کرده‌اند پاداش خیر دهد.

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

هر کس که خداوند متعال در ماه رمضان او را برای طاعت و عبادت توفیق داده است و شب و روز آن را برای تقرّب و نزدیکی به خداوند غنیمت شمرده است می‌باید همانطور که در رمضان، پایداری ورزیده، پس از رمضان نیز پایداری کند و در پیمودن این راه مستقیم به خداوند پناه ببرد و از آن مسیر منحرف نشود.

پایداری، بزرگترین کرامت و از عظیم‌ترین نعمتهای خداوند متعال بر بندگان است. بدین دلیل هنگامی که سفیان بن عبدالله ثقفی رحمته الله علیه از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم خواست که به او گفته‌ای جامع و کافی در خصوص اسلام بیاموزد به‌گونه‌ای که پس از آن به چیز دیگری نیاز نداشته باشد گفت: ای رسول خدا، در خصوص اسلام سخنی به من بگویند که پس از شما، از کس دیگری درباره آن سؤال

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

نپرسم، ایشان فرمودند: «قُلْ آمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ» (بگو به خداوند ایمان آوردم، سپس پایداری و استقامت بورز).^۱ همچنین خداوند متعال می‌فرماید: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ (پس همان‌گونه که امر شده‌ای پایداری کن به همراه کسانی که با تو بسوی خداوند برگشته‌اند و سرکشی نکنید چرا که خداوند هر آنچه را انجام می‌دهید می‌بیند). [هود: ۱۱۲] و نیز می‌فرماید: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾ (کسانی که می‌گویند: پروردگار ما تنها خداوند است و سپس پایداری می‌ورزند فرشتگان نزد آنان می‌آیند و بدانها مژده می‌دهند که نترسید و غمگین نباشید). [فصلت: ۳۰] عمر رضی الله عنه این آیه را بر روی

^۱ صحیح مسلم (۳۸).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

منبر تلاوت نمود سپس فرمود: «به واسطه طاعت و عبادت خداوند پایداری کردند و همانند روباه به فریب روی نیاورند».^۱ و ابن عباس رضی الله عنه گفته است: «برای ادای فرایض خداوند متعال استقامت و پایداری کردند». قتاده رضی الله عنه گفته است: «بر طاعت و فرمانبرداری خداوند متعال استقامت کردند». حسن بصری رضی الله عنه هم به هنگام تلاوت این آیه گفت: «خداوندا تو پروردگار ما هستی پس استقامت و پایداری را روزی ما گردان».^۲ و منظور از این آیه: پایداری کردن بر امر خداوند و طاعت وی و نیز پیمودن راه راست بدون متمایل شدن به مسیرهای چپ و راست است و این امر، شامل تمامی طاعات و عبادات ظاهری و

^۱ تفسیر طبری (۴۲۵/۲۰).

^۲ تفسیر طبری (۴۲۵/۲۰).

باطنی و همچنین ترک تمامی نواهی می‌شود.^۱

مسلمان تا زمان مرگ بر طاعت و فرمانبرداری خداوند پایداری می‌ورزد زیرا عبادت‌های مؤمن پایان نمی‌پذیرد مگر آنگاه که اجلش فرا می‌رسد چنانکه الله متعال می‌فرماید: ﴿وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ (و

پروردگارت را پرستش کن تا مرگ به سراغ تو می‌آید). [حجر: ۹۹] حسن بصری رحمته الله گفته است: «خداوند متعال برای عمل عبادی مؤمن، زمانی بجز مرگ قرار نداده است، سپس این آیه را تلاوت نمود».^۲ همچنین عبدالرحمن بن مهدی گفته است: «اگر به حماد بن سلمه گفته می‌شد: تو فردا می‌میری، قادر نبود که چیزی به عملش بیافزاید (یعنی عبادتش را همیشه کامل

^۱ بنگر به: جامع العلوم و الحكم از ابن رجب (۵۱۰/۱).

^۲ لطائف المعارف از ابن رجب (۲۲۳).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

انجام می‌داد). «امام ذهبی رحمته الله گفته است: «اوقات او بوسیله عبادت و اذکار، آباد شده بود». ^۱ یکی از دعاهای پیامبر صلی الله علیه و آله این بود که می‌فرمود: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرَّشْدِ» (خداوندا من خواستار ثبات و پایداری در امور خیر، و تصمیم و عزم محکم برای هدایت از تو هستم). ^۲ امام ابن‌قیم رحمته الله گفته است: «جفت همّت والا، نیت درست است لذا اگر هر دو با هم گرد آیند، بنده به هدف مورد نظرش می‌رسد». ^۳

مسلمان از عبادتی به عبادتی دیگر منتقل می‌شود، و از طاعتی به طاعتی دیگر، و در طول زندگانی‌اش خواستار انجام کارهای خوب بیشتری است و طاعت و عبادت با پایان یافتن موسمی از موسم‌های خیر و برکت پایان نمی‌یابد بلکه تا آخرین نفس

^۱ سیر أعلام النبلاء از امام ذهبی (۴۴۷/۷) با اندکی تصرف.

^۲ ترمذی به شماره (۳۴۰۷) و نسائی به شماره (۱۳۰۴) آنرا روایت کرده‌اند و آلبانی آن را تصحیح کرده است.

^۳ الفوائد ص ۲۰۰.

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

انسان ادامه پیدا می‌کند زیرا عبادت‌هایی که برای خداوند انجام می‌دهیم محدود به رمضان نیست چرا که پروردگار رمضان، پروردگار سایر ماه‌ها نیز هست و مسلمان در تمام سال، امر به عبادت شده است چنانکه خداوند متعال می‌فرماید: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ (بگو: نماز و عبادت و زیستن و مردن من، از آن خداوند است که پروردگار جهانیان است، خداوند را هیچ شریکی نیست و به همین امر شده‌ام و من اولین مسلمان هستم). [أنعام: ۱۶۲ - ۱۶۳] و چه بد بنده‌ای است کسی که پروردگارش را جز در ماه رمضان نمی‌شناسد! از نشانه‌های به حال خود رها شدن: بازگشت انسان به کارهای زشت، به محض پایان یافتن برهه طاعت و عبادت

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

است. از به حال خود رها شدن به خداوند متعال پناه می‌بریم.

خداوند متعال در قرآن کریم برای نقض و شکستن پیمان پس از بستن آن، و رها کردن طاعت و عبادت پس از خو گرفتن به آن، و تباه کردن کارهای نیک بوسیله کارهای بد، مثالی زده است و بندگان مؤمن خود را از این کار بر حذر داشته است. چنانکه می‌فرماید: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَضَتْ غَزَاهُمْ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا﴾ (همانند آن زنی نباشید که رشته‌ی خود را بعد از تابیدن، از هم می‌کند). [نحل: ۹۲] یعنی بافته‌ها را رشته رشته کرد همانطور که قبلا بود و منظور پیمان شکنی است. گفته شده است که زنی احمق در قریش بوده که وسواس داشته است، او یک دوک ریسبافی داشت که پشم می‌ریسید و کنیزان خود را نیز به این کار امر

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

می‌کرد پس آنان از صبح تا نیمه روز پشم می‌ریسیدند تا آنکه در نزدیکی غروب، به پایان رسیدن که می‌رسید همه رشته‌ها را از هم وا می‌کرد و به حالت اول در می‌آورد! سپس بار دیگر به رسیدن می‌پرداخت و بعدها نیز آنرا از هم وا می‌کرد و این کار همیشگی‌اش شده بود! بنابراین خداوند متعال برای پیمان‌شکنی پس از پیمان بستن، مثال آن زن را برای ما زده است و به وفای به عهد و پیمان امر کرده است و بندگان مؤمن خود را از کار آن زن و شبیه شدن به او یعنی پیمان‌شکنی پس از پیمان بستن و ترک طاعات و عبادات پس از عادت کردن به آن بر حذر داشته است زیرا چنان‌کاری از خردمندان سر نمی‌زند، بدین خاطر انجام دهنده آن از افراد نکوهش‌شده قلمداد می‌شود.^۱

^۱ بنگر به: تفسیر طبری (۳۴۲/۱۴)، بغوی (۳۹/۵) و ابن کثیر (۵۹۹/۴).

پیامبر صلوات الله عليه وآله وسلم از رها کردن طاعات و عبادات پس از عادت کردن به آن بر حذر داشته است چنانکه به عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمود: «ای عبدالله، همانند فلانی نباش که به شب‌زنده‌داری و عبادت شبانه می‌پرداخت اما آن را رها کرد». ^۱ این حدیث بیانگر «مستحب بودن تداوم بر خیری است که انسان بدان عادت کرده و بر آن خو گرفته است بدون آنکه در آن تفریط و کوتاهی کند». ^۲ مسلمان اینگونه نیست که به عبادتی پایبند باشد، سپس از آن دست بکشد؛ «بلکه می‌باید هر روز از نردبان خیر و خوبی بالا برود و روی آوردن او به خداوند چنان باشد که پروردگار، پایان عملش را خیر و خوبی قرار دهد». ^۳ همانطور که مادر عائشه رضی الله عنها گفته است: «إِذَا عَمِلَ عَمَلًا أَثْبَتَهُ» (پیامبر صلوات الله عليه وآله وسلم هرگاه عملی را انجام می‌داد بر آن

^۱ صحیح بخاری (۱۱۵۲) و صحیح مسلم (۱۱۵۹).

^۲ فتح الباری از ابن حجر (۳۸/۳).

^۳ التوضیح لشرح الجامع الصحیح از ابن ملقن (۱۲۵/۹).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

مداومت و ثبات می‌ورزید).^۱ و نیز ایشان صلوات الله وسلامه فرموده است: «إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ مَا دُوِمَ عَلَيْهِ وَإِنْ قَلَّ» (دوست‌داشتنی‌ترین اعمال نزد خداوند، عملی است که بنده بر آن مداومت داشته باشد هرچند که اندک باشد).^۲ یکی از دعاهای پیامبر صلوات الله وسلامه این بود که: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْحَوْرِ بَعْدَ الْكُورِ» (خداوندا من از کاستی بعد از فزونی به تو پناه می‌برم).^۳ یعنی: عقبگرد از چیزی به چیز بدتر؛ همچون عقبگرد از ایمان به کفر، یا از طاعت به معصیت، یا از سقوط پس از صعود؛ بدین‌گونه که انسان دارای حالتی نیکو باشد سپس از آن برگردد و به حالتی بد درآید.^۴

^۱ صحیح مسلم (۷۴۶).

^۲ صحیح بخاری (۶۴۶۴) و صحیح مسلم (۷۸۲).

^۳ صحیح مسلم (۱۳۴۳) و سنن ترمذی (۳۴۳۹).

^۴ بنگر به: شأن الدعاء از خطابی ص ۱۸۰، شرح نووی بر صحیح مسلم (۱۱۱/۹) و شرح المشكاة از طیبی (۱۸۹۳/۶).

از بزرگترین اسباب پایداری، درخواست یاری و استعانت از خداوند است، این گونه که بنده از پروردگارش درخواست نماید که او را بر تداوم و ثبات بر طاعات و عبادت یاری برساند همچنان که در هر نماز و در حال قرائت سوره‌ی فاتحه می‌گوییم: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ (تنها تو را می‌پرستیم و تنها از تو یاری می‌طلبیم، ما را به راه راست هدایت فرما). [فاتحه: ۵ - ۶]

پایداری به قدرت و نیروی تو بستگی ندارد؛ بلکه صرفاً منتی است که خداوند بر تو نهاده است چنانکه در قرآن از زبان مؤمنان، این دعا آمده است که: ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ (پروردگارا، دل‌های ما را منحرف

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

مگردان بعد از آنکه ما را هدایت نموده‌ای و از جانب خود رحمتی به ما عطا کن، بی‌گمان بخشایشگر تویی تو). [آل عمران: ۸] همچنین در دعا آمده است که: «اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو فَلَا تَكِلْنِي إِلَىٰ نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ» (خدایا به رحمت تو امیدوارم، پس مرا یگ چشم بر هم زدن به حال خودم وامگذار).^۱ و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بسیار این دعا را تکرار می‌فرمود که: «يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَىٰ دِينِكَ» (ای دگرگون کننده‌ی قلبها، قلب مرا بر دینت ثابت نگهدار).^۲

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به اصحابش رضی الله عنهم توصیه می‌کرد که: «هرگاه که مردم طلا و نقره اندوختند شما این کلمات را اندوخته خود گردانید: خدایا من ثبات در امور خیر و تصمیم قطعی

^۱ ابوداود به شماره (۵۰۹۰) آن را روایت کرده و آلبانی آن را حسن دانسته است.

^۲ ترمذی آن را به شماره (۲۱۴۰) روایت نموده و در صحیح الجامع به شماره (۷۹۸۷) هست.

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

برای هدایت را از تو می‌خواهم»^۱. ابن قیم
رحمته الله علیه گوید: «مدار دین بر دو اصل است: عزم
اراده و ثبات. لذا هرگاه که بنده بواسطه
عزیمت و ثبات تأیید شود در واقع بوسیله
یاری و توفیق خداوند تأیید شده است»^۲.

از اسباب پایداری: مجاهدت، تصمیم و عزم
صادقانه است؛ چنانکه خداوند متعال
می‌فرماید: ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ (کسانی که برای ما به
تلاش ایستند و در راه ما جهاد کنند آنان را
در راه‌های منتهی به خود، رهنمود می‌گردانیم
و قطعاً خداوند با نیکوکاران است).
[عنکبوت: ۶۹]

^۱ امام احمد (۱۷۱۱۴) و ابن حبان (۹۳۵) آن را روایت کرده‌اند و آلبانی در السلسلة الصحيحة (۳۲۲۸) سند

آن را جید دانسته است.

^۲ عدة الصابرين ص ۱۱۰.

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

از اسباب پایداری: همنشینی با نیکوکاران و اهل پایداری است؛ زیرا که این امر پس از یاری جویی از خداوند متعال، بهترین یاری‌گر برای پایداری است. طاعت و عبادت و پایداری در رمضان، پس از توفیق الهی، بخاطر بسیار بودن عبادت‌کنندگان، آسان شده است. به راستی که تنهایی فرد، سبب هراس و وحشت اوست و گرگ نیز گوسفندی را می‌خورد که از گله دور شده باشد.

وقت انسان در حقیقت همان عُمر وی و سرمایه‌اش است، همانطور که حسن بصری رحمته الله گوید: «ای فرزند آدم، تو همانند سال هستی که هرگاه روزی سپری شود، قسمتی از تو کم می‌شود»^۱.

^۱ حلیة الأولیاء از ابو نعیم اصفهانی (۲/۱۴۸).

وقت انسان یا سبب خوشبختی او در دنیا و آخرت می‌شود و یا سبب بدبختی‌اش: «پس هرکس که وقتش برای خداوند و با خداوند باشد همان وقت، زندگانی و عمرش است و اوقات دیگر، جزو زندگانی‌اش به شمار نمی‌رود... پس اگر شخصی وقتش را در غفلت، امور بیهوده و آرزوهای باطل بگذراند، و بهترین وقتش در خواب و بیکاری سپری شود به راستی که مرگ برایش از زندگانی‌اش بهتر است»^۱.

امام ابن قیم رحمته الله گفته است: «هرگاه که خداوند متعال اراده‌ی خیر به بنده داشته باشد او را بواسطه وقت یاری می‌رساند و وقتش را یاری‌گر او می‌گرداند و هرگاه اراده‌ی شر به بنده داشته باشد وقتش را ضد او می‌گرداند و وقتش بر او دشوار می‌شود چنانکه هرگاه اراده کند مسیر خیر را پیماید

^۱ الجواب الکافی از امام ابن قیم ص ۱۵۶ با اختصار.

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

وقت، او را یاری نمی‌کند، اما نفر اول چنین نیست و هرگاه نفس او، قصد نشستن از انجام خیر نماید وقت، او را بلند می‌کند و به وی کمک می‌رساند.^۱ بنابراین در حفظ و پاسداشت وقت و بهره‌برداری از آن در امور سودمند، از خداوند یاری بخواه و بر او توکل کن و بسیار به دعا و تضرع بپرداز چرا که تمام امور به دست خداوند است، هیچ مانعی برای بخشش او نیست و اگر هم بخواهد مانع بخشش گردد کسی نمی‌تواند ببخشد.

بهره‌گیری از اوقات فراغت و بهره‌برداری از آن، از نعمتهای بزرگ خداوند بر بنده است، چنانکه در حدیث آمده است: «نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ» (دو نعمت هستند که بسیاری از مردم در مورد آن دو، دچار زیان می‌گردند: سلامتی و

^۱ مدارج السالکین (۱۲۵/۳) با تصرفی اندک.

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

فراغت).^۱ مغبون یعنی زیان دیده، پس کسی که از آن دو نعمت استفاده نکند دچار زیان شده است، یعنی آن دو را به قیمتی ناچیز فروخته است که بخاطرش پشیمان می‌گردد لذا سلامتی و فراغت، سرمایه هستند و حدیث یاد شده از پیامبر صلی الله علیه و آله نیز اشاره دارد که افرادی که توفیق استفاده از آن دو را پیدا می‌کنند، اندک هستند؛ چرا که ممکن است انسان، سلامت باشد اما بخاطر مشغول شدن به امرار معاش، به عبادت نپردازد و امکان هم دارد که مشغولیت نداشته باشد اما سلامت نباشد؛ لذا اگر هر دوی سلامتی و فراغت برای بنده موجود باشد، سپس تنبلی بر او چیره شود و از طاعت و عبادت باز ماند او در این صورت، زیان دیده است با

۱. صحیح بخاری (۶۴۱۲).

وجود آنکه عُمَر، کوتاه است و موانع و مشکلات، بسیار.^۱

شریعت اسلام به بهره‌برداری از اوقات فراغت تشویق کرده است چنانکه در حدیث آمده است که: «اغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ» (پنج چیز را قبل از پنج چیز غنیمت بشمار: جوانی‌ات را قبل از پیری‌ات، سلامتی‌ات را قبل از بیماری‌ات، ثروتمندی‌ات را قبل از فقیری‌ات، اوقات فراغت را قبل از مشغله داشتن، و زندگانی‌ات را پیش از مرگت).^۲ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بیان داشته است که هر انسانی در روز قیامت درباره وقتش مورد پرسش قرار می‌گیرد که

^۱ بنگر به: كشف المشكل من حديث الصحيحين از ابن جوزی (۴۳۷/۲) و فتح الباری از ابن حجر (۲۳۰/۱۱).

^۲ حاکم آنرا به شماره (۷۸۴۶) روایت کرده و آلبانی آن را در صحیح الجامع به شماره (۱۰۷۷) صحیح دانسته است.

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

چه عملی در آن انجام داده است چنانکه فرموده است: «لَا تَزُولُ قَدَمُ ابْنِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عِنْدِ رَبِّهِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنِ خَمْسٍ عَنِ عُمُرِهِ فِيْمَ أَفْنَاهُ وَعَنِ شَبَابِهِ فِيْمَ أَبْلَاهُ وَمَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيْمَ أَنْفَقَهُ وَمَاذَا عَمِلَ فِيْمَا عَلِمَ» (هیچ انسانی در روز قیامت نزد پروردگارش گامی برنمی‌دارد مگر اینکه از پنج چیز سوال شود: از عمرش که در چه چیزی سپری کرده است، از جوانی‌اش که در چه چیزی به اتمام رسانده است، از دارایی‌اش که از کجا به دست آورده بوده و در چه چیزی بخشیده است و در مورد آنچه بدان علم داشته چگونه عمل کرده است).^۱ شاعر می‌گوید: «والوقت أنفس ما عنيت بحفظه، وأراه أسهل ما عليك يضيع» (وقت گرانبهاترین داشته‌ای است که باید آن را پاس

^۱ ترمذی آن را به شماره (۲۴۱۶) روایت کرده و آلبانی آنرا صحیح دانسته است.

بداریم، اما می‌بینم که به سادگی تمام از دست تو می‌رود).

از نشانه‌های کمال و بزرگی دین اسلام اینست که: قوانین و احکام آن، در بردارنده‌ی تمام جوانب زندگی می‌شود؛ زیرا منهج و برنامه‌ای متکامل و همه‌جانبه برای تمامی جوانب زندگی انسانی است و برای تمامی زمان‌ها و مکان‌ها مناسب می‌باشد. هر آنچه صلاح و خوشبختی مردمان در دنیا و آخرت در آن است را تضمین می‌کند و با فطرت سالم سازگار است؛ چنانکه خداوند متعال می‌فرماید: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ (روی خود را خالصانه متوجه دین حقیقی خداوند یعنی اسلام کن؛ این سرشتی است که خداوند مردمان را بر آن سرشته است). [روم: ۳۰] به راستی که اسلام، دین تسامح و آسانی، میانه‌روی،

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

واقع بینی، و ایده آل گرایی است. همچنان که خداوند متعال می فرماید: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَـةَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَـةَ﴾ (خداوند برای شما آسانی را می خواهد و خواستار سختی شما نیست). [بقره: ۱۸۵] و پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است: «بُعِثْتُ بِالْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ» (من با دین خالص و مستقیم و داری تسامح مبعوث شده‌ام).^۱ یعنی: آیین راست و مستقیم ابراهیم علیه السلام که رویگردان از باطل و روی آور به حق است.

از نشانه‌های آسانی و تسامح اسلام: گسترده بودن امور مباح برای مردم و تنگ نکردن دایره مباح برای آنان است چنانکه خداوند متعال چیزهای پاک را برای ما حلال نموده است و می فرماید: ﴿وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ﴾ (و پاکیزه‌ها را برای آنان

^۱ به روایت امام احمد (۲۲۳۴۵) و السلسلة الصحيحة (۲۹۲۴).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

حلال می‌نماید و ناپاک‌ها را بر آنها حرام می‌سازد). [أعراف: ۱۵۷] شرع اسلام بطور تفصیلی به بیان امور مباح نپرداخته است چرا که تعداد آنها زیاد و بی‌شمار است و اصل در چیزها، مباح بودن است مگر اینکه دلیلی مبنی بر حرام بودنشان موجود باشد اما بیان جزئیات در مورد امور حرام، بخاطر محدود بودنشان و دوری کردن از آنهاست:

﴿ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ﴾ (و حال آنکه خداوند، گوشت حیواناتی را که بر شما حرام کرده است بیان داشته است مگر ناچار و درمانده شوید). [أنعام: ۱۱۹] و خداوند متعال کسانی را مورد نکوهش قرار داده که چیزی از نعمتهای وی برای بندگانش را حرام کنند چنانکه می‌فرماید: ﴿ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ﴾ (بگو: چه کسی

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

زینت‌های الهی را برای بندگانش آفریده است و همچنین روزی‌های پاکیزه را تحریم کرده است). [أعراف: ۳۲]

برای مسلمان مشروع است که بواسطه چیزهای حلال، برای خود آسایش آورد و شادی را بر خود و خانواده‌اش فراهم کرده و بوسیلهٔ امور مباح به لذت‌های مباح دست یابد تا بدین‌گونه تعادل میان جوانب مختلف انسان محقق شود و ناراحتی و خستگی را از خود دور سازد و همت و نشاط را در وجودش برانگیزد و برای این منظور می‌تواند به سفر و اماکن سیاحتی و تفریحی برود و به انجام بازی‌های مباح و امور دیگر پردازد زیرا پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به حنظله رضی الله عنه فرمود: «وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةٌ وَسَاعَةٌ» (ولی ای حنظله، ساعتی (برای ادای عبادت) و ساعتی (برای کار دنیا)).^۱ منظور اینست که انسان، ساعتی

^۱ صحیح مسلم (۲۷۵۰).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

را به حضور قلب و توانمندسازی قلبش اختصاص می‌دهد و ساعتی را نیز به لذت بردن مباح و کسب آرامش نفس خود مشغول می‌گردد تا که نفس، خسته نشود و از عبادت بی‌حوصله و خسته نگردد. چنانکه در ساعت حضور قلب، حقوق پروردگارتان را ادا می‌کنید و در ساعت سستی، خواسته‌ها و نصیب نفس خود را برآورده می‌سازید.^۱ منظور در اینجا، آنطور که برخی مردم می‌پندارند، این نیست که ساعتی برای پروردگارت در طاعت و عبادت باش و ساعتی هم برای قلبت با انجام گناهان! یا اینکه ساعتی در حلال باش و ساعتی نیز در حرام! پس مفهوم آن این است که مسلمان می‌باید حق نفس خود را از تفریح و لذت مباح ادا کند و در طول شبانه‌روز تنها به عبادت و حضور قلب مشغول نباشد زیرا این کار برای هر کسی طاقت‌فرسا است بلکه

^۱ بنگر به: مرقاة المفاتیح از ملا علی قاری (۴/۱۵۵۰).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

باید مقداری به نفس خود، راحتی بدهد تا نفس وی خسته نگردد و از عبادت زده نشود. پیامبر صلی الله علیه و آله به عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمود: «إِنَّكَ لَتَصُومُ الدَّهْرَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمْتَ لَهُ الْعَيْنُ وَنَفِهْتَ لَهُ النَّفْسُ لَا صَامَ مَنْ صَامَ الدَّهْرَ صَوْمٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ» (تو تمام سال را روزه می‌گیری و هر شب به قیام برمی‌خیزی؟ گفتم: بله. فرمود: تو اگر این‌گونه ادامه دهی چشمانت، ضعیف می‌شود و بدنت خسته و درمانده می‌گردد. کسی که تمام سال را روزه می‌گیرد روزه (درست) نیست، بلکه روزه سه روز در ماه، (همانند) روزه تمام سال است).^۱

همچنین پیامبر صلی الله علیه و آله به او فرمود: «صُمْ وَأَفْطِرْ وَقُمْ وَنَمْ فَإِنَّ لِحَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنْ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنْ لِرِزْوَجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَإِنْ لِرِزْوَرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا» (روزه بگیر و روزه مگیر،

^۱ صحیح بخاری (۱۹۷۹) و صحیح مسلم (۱۱۵۹).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

برای نماز شب برخیز و خواب هم داشته باش چرا که بدن تو را بر تو حقی است و چشمانت بر تو حقی دارند و همسرت را بر تو حقی است و مهمانت بر تو حقی دارد.^۱

و سلمان رضی الله عنه به ابودرداء رضی الله عنه گفت: «إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلَا أَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقِّ حَقَّهُ» (پروردگارت بر تو حقی دارد، نفست بر تو حقی دارد و همسرت نیز بر تو حقی دارد پس حق هر کدام را ادا کن). و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نیز با تأیید سخن وی فرمود: «صَدَقَ سَلْمَانٌ» (سلمان راست گفت).^۲

تعطیلات تابستان، فرصت بزرگی برای اجرای پروژه‌ها و برنامه‌های سودمند بسیاری است و کسی در آن موفق و رستگار می‌شود که: مقداری از کتاب خداوند را حفظ می‌کند

^۱ صحیح بخاری (۱۹۷۵) و صحیح مسلم (۱۱۵۹).

^۲ صحیح بخاری (۱۹۶۸).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

یا آن را به دیگران یاد می‌دهد. «خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ» (بهترین شما کسی است که قرآن را بیاموزد و به دیگران نیز یاد دهد).^۱ کسی که گام‌هایی را برای کسب علم برمی‌دارد: «وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ» (هر کس راهی را برای جستجوی علم در پیش بگیرد، خداوند با آن، راهی را به سوی بهشت برای او هموار می‌نماید).^۲ کسی که علمی را تبلیغ کند و به نشر دعوت پردازد: «بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً» (از طرف من تبلیغ کنید حتی اگر یک آیه باشد).^۳ کسی که به خیر و خوبی راهنمایی کند و به سوی هدایت دعوت نماید و به نصیحت و خیرخواهی مبادرت ورزد: «مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ» (هرکس به کار خیری راهنمایی کند پاداشی همانند پاداش انجام دهنده آن را

^۱ صحیح بخاری (۵۰۲۷).

^۲ صحیح مسلم (۲۶۹۹).

^۳ صحیح بخاری (۳۴۶۱).

دارد).^۱ «مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ
مِثْلُ أُجُورٍ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ
أُجُورِهِمْ شَيْئاً» (هر کس به هدایت دعوت
کند پاداش وی همانند پاداش پیروان آن
خواهد بود بدون آنکه چیزی از پاداش آنان
کاسته شود).^۲ کسی که به پدر و مادرش
نیکی می‌کند، پیوند خویشاوندی برقرار
می‌سازد، به دیدار اقوام خود می‌رود و حقوق
خانواده‌اش را می‌دهد. آنکه به انجام
تمرینات جسمی می‌پردازد که سبب تقویت
بدنش می‌شود و نیت او برای این کار،
درخواست یاری از خداوند متعال برای
انجام طاعات و عبادات خداست: «الْمُؤْمِنُ
الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ
الضَّعِيفِ» (مؤمن قدرتمند، بهتر و
دوست‌داشتنی‌تر از مؤمن ضعیف در نزد
خداوند است).^۳ کسی که حرفه یا کار

^۱ صحیح مسلم (۱۸۹۳).

^۲ صحیح مسلم (۲۶۷۴).

^۳ صحیح مسلم (۲۶۶۴).

۲۰ نکته در مورد پایداری پس از رمضان

جدیدی همانند خیاطی، نجاری، برنامه‌نویسی، برقکاری، چاپ‌کتاب، خواندن و کپی‌برداری از نسخه‌های خطی و موارد دیگر را یاد می‌گیرد. کسی که هم‌نشینی نیکوکار را به دست می‌آورد که به او برای پایداری بر راه حق کمک می‌کند و او را از شرّ و بدی باز می‌دارد.

از خداوند متعال خواستاریم که ما را برای شکرگذاری، ذکر و عبادت نیکوی او یاری گرداند و آنچه را به سود ماست، به ما یاد دهد و به واسطهٔ آنچه به ما یاد داده، به ما سود برساند و در وقت و عمر ما برکت قرار دهد. حمد و ستایش برای خداوندی که پروردگار جهانیان است.

